

ДИСТРИБУЦИЈА ЗНАЧЕЊА КВАНТИФИКАТОРА *НЕКИ* У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ: КОРПУСНА АНАЛИЗА^а

Мирјана Мирић

Балканолошки институт САНУ, Београд, Србија

mandic.mirjana@gmail.com

Апстракт

У раду се анализира дистрибуција значења квантификатора *неки* у преко 1500 исказа ексерпираних из *Српског електронског корпуса раног дечијег говора* и *Корпуса савременог српског језика*. Циљ је да се тестира имплицитна претпоставка *фреквентности*, која, према лексикалистичким приступима скаларним импликатурама (СИ), подразумева да употреба квантификатора *неки* типично доводи до извођења СИ: *неки* = *неки*, али не *сви*. Анализа пропорција значења показује да у корпусима доминирају различити типови нескаларних значења (егзистенцијално, количинско, псеудоспецифично и интензификаторско). У дечијем говору скаларног значења нема, док је у говору упућеном деци оно изузетно ретко, што сугерише да је ниска фреквенца скаларног значења у језичком узорку један од могућих узрока развојне асиметрије у извођењу СИ. У писаном језику одраслих регистрован је већи проценат исказа који носе потенцијал извођења СИ, премда је скаларна интерпретација додатно ојачана контекстуалним факторима.

Кључне речи: квантификатор „неки”, скаларне импликатуре, претпоставка фреквентности, дистрибуција значења, корпусна анализа.

DISTRIBUTION OF MEANINGS OF THE QUANTIFIER *NEKI* 'SOME' IN SERBIAN: CORPUS-BASED ANALYSIS

Abstract

The paper analyzes the distribution of meanings of the quantifier *neki* 'some' in over 1500 utterances excerpted from the *Serbian electronic corpus of early child language* and the *Corpus of contemporary Serbian language*. The aim is to test the

^а Прилог представља резултат рада на пројекту *Језик, фолклор и миграције на Балкану* (бр. 178010), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, а заснива се на прерађеном делу докторске дисертације под називом *Усвајање скаларних импликатура у српском језику: семантички, прагматички и синтаксички угао* која је одбрањена 2016. године на Филозофском факултету Универзитета у Нишу. Овом приликом желим да захвалим ментору проф. др Бобану Арсенијевићу, као и члановима комисије др Даринки Анђелковић и доц. др Бранимиру Станковићу на драгоценим идејама и сугестијама у вези са темом.

implicit Frequency Assumption of lexicalist approaches to scalar implicatures (SI), claiming that the use of the quantifier *some* often triggers SI: *some = some, but not all*. The analysis of proportions of meanings shows high dominance of different types of non-scalar meanings (existential, quantitative, presumptive, exclamative). In child speech there are no instances of scalar meaning, whereas in the child directed speech they are extremely rare, which overall suggests that one of the possible reasons for the developmental asymmetry might be the low frequency of scalar meaning in the language input. In the written language of adults, a higher percentage of utterances bearing the potential to derive SIs is registered; however, scalar interpretation is strengthened by contextual factors.

Key words: quantifier *neki* ('some'), scalar implicatures, Frequency Assumption, distribution of meanings, corpus analysis.

УВОД

У овом раду бавимо се једним типом прагматичког закључивања – скаларним импликатурама, конкретно – интерпретацијом исказа српског језика који садрже скаларни квантификатор *неки*. Скаларне импликатуре (у даљем тексту: СИ) језичка су појава на интерфејсу семантике и прагматики, а током протекле деценије заузеле су важно место у теоријским и емпиријским истраживањима. СИ спадају у конверзационе импликатуре – прагматичку појаву која подразумева да, у зависности од контекста и целокупне говорне ситуације, исказ који говорник употребљава може да значи више од онога што је речено самом реченицом. Реч је о једној од кључних карактеристика људске комуникације – способности да се у интерпретацији исказа иде поврх исказаних речи.

У домену скаларних импликатура најчешће су испитивани искази који садрже квантификатор *неки*, као у примеру (1).

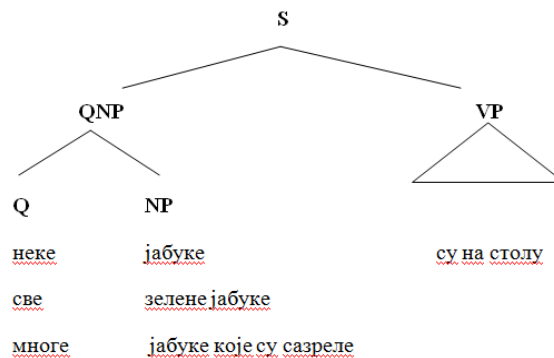
(1) *Нека деца су нестаина. +> Нека, али не сва деца су нестаина.*¹

У српском језику, исказ у (1) не интерпретира се само на нивоу логичког значења квантификатора *неки* (*неки = неки, а можда и сви*), већ се за њега може извести СИ, односно значење које је дато поврх семантичког садржаја: *неки = неки, али не сви*. У литератури се наводи да квантификатори *неки* и *сви* формирају скалу <*неки, сви*>, а јачина (информативност) израза из скале подразумева асиметричан однос следства (енгл. *entailment*) између еквивалентних реченица које садрже дате изразе, па из јачег израза следи слабији, али не и обрнуто (Chierchia, Crain, Guasti, Gualmini, & Meroni, 2001): употреба ниже рангираног израза имплицира негацију више рангираног, јер

¹ Ознаке и скраћенице коришћене у раду: +> – имплицира, јд. – једнина, мн. – множина, ДЧ – дечак, ДВ – девојчица, МАЈ – мајка, ТАЈ – отац, ДД – друго дете, ИСТ – истраживач, егз. – егзистенцијално значење, спец. – псеудоспецифично значење, кол. – количинско значење, инт. – интензификаторско значење, СИ – скаларна импликатура, им. – именица, парт. – партитивност, лич. зам. – лична заменица, пок. зам. – показна заменица, S – реченица, Q – квантификатор, NP – номинална фраза, QNP – квантификована номинална фраза, VP – глаголска фраза, DP – детерминаторска фраза.

употреба израза *неки* имплицира да говорник има разлога да не употреби више ранжирани израз *сви*.

У области семантике природних језика, изрази попут *сви*, *већина*, *неки*, *неколико*, *много*, *мало*, *мање/више од пет* анализирају се као генерализовани (поопштени) квантификатори (енгл. *generalized quantifiers*), односно као изрази који денотирају релације другог реда међу скуповима (или породицама скупова) (Mostowski 1957, Barwise & Cooper 1981, Von Stechow 1994). Према класичној теорији квантификатора, генерализовани (поопштени) квантификатори претпостављају постојање семантичког и синтаксичког конституента који обухвата квантификацијски елемент и рестриктивни аргумент. Квантификатори (Q) јесу такви да се комбинују прво са номиналном фразом (NP) као предикатом првог реда како би формирали квантификовану номиналну фразу (QNP) која денотира генерализоване квантификаторе (Exteberria & Giannakidou 2010).² Као таква, квантификована фраза денотира скуп скупова. Типична синтаксичка структура квантификоване номиналне фразе дата је на Дијаграму 1.

Дијаграм 1. Синтаксичка структура квантификоване номиналне фразе.

Квантификатори се као класа срећу у различитим језицима, а у конкретном језику могу бити остварени у виду различитих врста речи. Заменице представљају један од типова израза којим се остварују (неодређени) квантификатори у српском језику. Тако се лексема *неки* у граматикама и речницима српског језика дефинише као неодређена придевска заменица која у броју, роду и падежу конгруира са имени-

² У овом раду користимо термин *квантификатор*, иако се у литератури срећу термини *квантификатор-детерминатор* (Exteberria & Giannakidou 2010) или *детерминатор-квантификатор* (Von Stechow 1994). За овај рад није релевантно да ли се номинални конституент са којим се квантификатор комбинује анализира синтаксички као NP или DP, те ћемо употребљавати следеће термине: *квантификована номинална фраза*, *квантификатор*, *номинална фраза*.

цом уз коју стоји (PMS; PCANU; Станојчић & Поповић, 2012). Пипер и сарадници прецизирају значење квантификатора *неки* у српском језику дефинишући га као неодређени апсолутни ненумерички квантификатор, уз напомену да неодређени квантификатори „обавештавају само о постојању извесних објеката (појава), а самим тим о постојању извесног квантитета” (Пипер et al., 2005, стр. 875–877).³

Квантификатор *неки* двозначан је између *слабе* (кардиналне) и *јак* (квантификацијске) *интерпретације* (Milsark, 1977) и обухвата распон значења који се креће од „бар један” до „не сви” (Дијаграм 2). Слаба интерпретација типично даје неодређено читање номиналне фразе, док јака интерпретација ојачавањем значења квантификатора под одређеним околностима активира СИ.

[неки]_{слабо} *бар један, можда и сви* ← НЕКИ → [неки]_{јако} *само неки, не сви*

Дијаграм 2. Распон значења квантификатора неки на скали.

Скаларне импликатуре изводе се рутински, у свакодневној комуникацији, а одрасли говорници без потешкоћа успевају да приступе значењима која нису експлицито исказана језичким садржајем. Међутим, истраживања показују да су деца, посебно предшколског узраста, иначе компетентна у другим елементима језичке способности, неосетљива на импликатуре при интерпретацији скаларних израза (Barner & Bachrach, 2010; Guasti et al., 2005; Katsos et al., 2016; Мирић, 2016; Noveck, 2001; Papafragou & Musolino, 2003). То значи да остају на нивоу основног значења исказа са скаларним изразима и сваки скаларни израз интерпретирају на нивоу логичког значења. Према хипотези о прагматичком кашњењу (енгл. *Pragmatic Delay Hypothesis*), деца нижих узраста теже изводе СИ него одрасли јер имају приступ само семантичком знању. На нижим узрастима недостаје важан део прагматичког знања неопходан за компутацију СИ, а то је Грајсова максима квантитета (Noveck, 2001; Papafragou & Musolino, 2003). С друге стране, поједини аутори објашњење за развојни проблем траже ван језика. Према хипотези о ограничености процесирања (енгл. *Processing Limitation Hypothesis*), деца имају неопходно прагматичко и семантичко знање, али нису способна да га искористе због ограничених капацитета меморије, односно ограничених могућности процесирања (Barner, Brooks & Bale, 2011).

Наведене развојне теорије уклапају се у ширу дебату о улози семантичке компоненте граматике и прагматике у извођењу СИ, у окви-

³ О типовима квантификатора у српском језику в. Пипер 1980. О егзистенцијалној квантификацији у српском и енглеском в. Младеновић 2016.

ру које је, за потребе овог рада, важна дистинкција између контекстуалистичких и лексикалистичких теорија. Суштинска разлика је питање да ли је квантификатор *неки* двосмислен између основне и скаларне интерпретације тако да се двосмисленост разрешава у контексту или је скаларно значење инхерентни део значења овог квантификатора. Контекстуализам предвиђа да је основна интерпретација прва доступна, те да се СИ накнадно изводе у одређеним контекстима (в. Geurts, 2011, између осталих), док лексикализам предвиђа да су СИ доступне аутоматски сваки пут када се употреби скаларни израз (в. Levinson, 2000, између осталих).

Важно (имплицитно) полазиште лексикалистичких теорија је и *претпоставка фреквентности* (енгл. *Frequency Assumption*), према којој су СИ фреквентне у свакодневном говору (за детаљан опис в. Degen, 2013, стр. 17). Сматра се да – када је у исказу употребљен слабији од два скаларна израза – исказ чешће добија скаларну интерпретацију него слабу. Полази се од идеје да је у стварној комуникацији слаба интерпретација скаларних израза ретка (Huang & Snedeker, 2009), док се јака интерпретација интуитивно осећа као саставни део конвенционалног значења скаларних израза (Breheny, Katsos & Williams, 2006). Ова претпоставка је први пут емпиријски тестирана у енглеском језику, а резултати показују да употреба квантификатора *some* 'неки' не подржава претпоставку фреквентности, с обзиром на то да је вероватноћа слабе интерпретације већа у односу на јаку, скаларну интерпретацију (Degen, 2013).

ЦИЉ, ХИПОТЕЗЕ И МЕТОДОЛОГИЈА

Ослањајући се на резултате Дегенове и имајући на уму да не постоје развојне студије СИ у спонтаном говору, циљ истраживања је да тестира *претпоставку фреквентности* и провери да ли су СИ заиста честе у говору деце и одраслих. Занима нас да ли говор одраслих пружа јасне смернице деци да се квантификатор *неки* може интерпретирати скаларно и у којој мери је скаларно значење заступљено.

Претпостављамо да један од узрока потешкоћа у извођењу СИ код деце лежи у томе што СИ које се изводе када је употребљен скаларни израз *неки* нису фреквентне, што умањује вероватноћу да се за исказ са скаларним изразом генерише СИ. Наша претпоставка мотивисана је чињеницом да се у српском језику категорија неодређености, услед одсуства чланова, може исказати и квантификатором *неки*, па сматрамо да ће у говору деце и одраслих доминирати неодређено значење.

Са циљем да испитамо дистрибуцију значења *неки*, обрадили смо податке из два електронска корпуса српског језика. Прво је анализирано значење *неки* у спонтаном говору деце узраста од 1;6 до

4;0⁴ и говору упућеном деци (у даљем тексту ГУД), на материјалу *Српског електронског корпуса раног дечијег говора* (Anđelković, Ševa & Moskovljević, 2001; MacWhinney, 2000), доступног на адреси: <http://childes.talkbank.org/access/Slavic/Serbian/SCECL.html> (у даљем тексту: Дечији корпус). Потом је анализирано значење *неки* на материјалу српског језика ексцерпираних из *Корпуса савременог српског језика*, који се развија на Математичком факултету Универзитета у Београду, а доступан је на адреси <http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/> (у даљем тексту: КССЈ).

Квантификатор *неки* претраживан је у три рода и два броја. Иако је важеће мишљење да се СИ изводе само у множини (Degen, 2013), у овом раду анализирани су и контексти у једнини, јер сматрамо да тип и фреквенца значења у једнини утичу на доступност СИ будући да са становишта саговорника додатно отежавају разрешавање вишесмислености. Пошто је значење квантификатора *неки* условљено контекстом употребе исказа, за потребе прецизног утврђивања значења, осим исказа у коме је *неки* употребљено, имали смо увид и у шири контекст.

РЕЗУЛТАТИ

Кратак опис значења квантификатора „неки” забележених у корпусима

У овом одељку описујемо значења *неки* која су регистрована у укупном узорку ексцерпираних примера, а потом анализирамо дистрибуцију различитих значења.

„Неки” као маркер неодређености. Квантификована номинална фраза са *неки* типично упућује на неодређени референт номиналног типа означен именицом. Неодређене фразе у дискурсу уводе нови референт, за разлику од одређених фраза у којима је референт познат и које упућују на објекте који су претходно споменути у дискурсу (Heim, 1982). Пипер и сарадници наглашавају да „неодређени квантификатори показују уочљиву везу између квантификације и категорије одређености / неодређености” (Пипер et al., 2005, стр. 877). Неодређеност је као примарна компонента значења издвојена у Речнику САНУ у неколико значења: 1.а. *неодређено који, извесни*; 1.в.1) *када се указује на недовољну познатост особине означеног појма: неодређено какав, некакав*; 1.г. *када се упућује на неодређеност временског периода* (РСАНУ XV, s. v. *неки*).

⁴ У литератури из области развојне психолингвистике, узраст се наводи тако што су године и месеци детета раздвојени тачком и запетом.

Неодређено *неки* забележено у корпусима анализираћемо у двома ужим употребама: егзистенцијалној и количинској, премда као такве нису експлицитно наведене у референтним речницима српског језика. Анализирамо и псеудоспецифично *неки*, интензификаторско *неки* и скаларно *неки*, чија употреба се не може сматрати неодређеном.

Егзистенцијално „неки”. Квантификатор *неки* могуће је употребити у квантификованој номиналној фрази чија је функција да у дискурс уведе нови референт, који претходно није споменут, као у (2).

(2) А јел има *неки шраф*?⁵

Посебан тип егзистенцијалне употребе *неки* среће се у такозваним остензивним дефиницијама: функција номиналне фразе са *неки* јесте да уведе нови референт, идентификује га и дефинише показивањем на предмет/особу на коју именица упућује, као у (3). Наведено значење одговара значењу у Речнику САНУ којим се указује на *недовољну познатост особине означеног појма: неодређено какав, некакав* (РСАНУ XV, s. v. *неки*, 1.в.).

(3) То је *нека машина*.

Количинско „неки”. Квантификатор *неки* употребљава се и у изразима попут *неко време, пре неки дан* са циљем да означи количину појма исказаног именицом или номиналном фразом, као у (4). Ову употребу карактерише обележје неодређености, јер се број и количина о којој је реч не прецизирају, посебно када именички појам упућује на временски период.

(4) А то сам ја купио *пре неки дан*, шналицу.

Иако ово значење није експлицитно дефинисано као количинско у референтним речницима, примери овог значења регистровани су у Речнику САНУ под значењима 1.г. *када се упућује на неодређеност временског периода* и 1.д. *уз именице које означавају време или количину, свде то време, ту количину на мању меру: који, некоји* (РСАНУ XV, s. v. *неки*).

Псеудоспецифично „неки”.⁶ *Неки* се може употребити да означи немогућност говорника да идентификује референт, као у (5).

⁵ Аутор захваљује анонимном рецензенту на сугестији да егзистенцијално значење у овом исказу проистиче и из егзистенцијалног глагола *имати*. И у литератури се указује на егзистенцијалну употребу квантификатора *неки* у егзистенцијалним реченицама у различитим језицима, а управо егзистенцијалне реченице служе као тест процене да ли је реч о слабој (кардиналној) или јакој (пропорционалној/квантификацијској) интерпретацији квантификатора (в. Milsark, 1977, Varwise & Cooper, 1981).

⁶ У енглеском се користи термин *spesumptive* као бленда за *presumption of specificity* (Warfel, 1972).

(5) *Нека средовечна Циганка [...] обилазила је госте.*

Референт номиналног израза је јединствен (референцијално специфичан), али тачан идентитет референта говорнику није доступан (Arseniјевић, 2016), те примери имају такозвану псеудоспецифичну снагу. Ово значење блиско је једном од подтипова значења које Пипер и сарадници називају игноративом (Пипер et al., 2005, стр. 934), као и значењу регистрованој у Речнику САНУ у 1.б. *када се указује на одређени, али недовољно познат појам* (РСАНУ XV, s. v. *неки*).

Интензификаторско „неки”.⁷ *Неки* се може употребити да изрази субјективну оцену референта од стране говорника (позитивну или негативну, често ироничну), где се референт разуме као екстремни примерак датог типа, као у (6). Реч је о одређеној квантификованој номиналној фрази, а референт се мора идентификовати као јединствен (Israel, 1999).

(6) – Лоша прича нема крај, по томе се препознаје лош приповедач.
– А ти си *неки Аристотел!*

И наши речници препознају ово значење *неки* као релевантно: у Речнику САНУ наводи се да се употребљава за *појачавање именичког значења (често иронично): особит, нарочит* (РСАНУ XV, s. v. *неки*, 4).

Скаларно *неки*. Квантификатор *неки*, када је употребљен у одговарајућем контексту, активира скалу <*неки, сви*> и генерише СИ *неки = неки, али не сви*, као у (7).

(7) *Зна нека (слова).* = *Зна нека, али не сва слова.*

Квантификатор *неки* у датом примеру ограничава домен важења номиналног референта *слова* на део познатог (ограниченог) скупа слова, што имплицира да дати референт није неодређен, већ мора бити познат. Ово значење није експлицитно дефинисано као *скаларно* у референтним граматицима и речницима, мада делимично одговара значењу *понеки, покоји, поједини* регистрованој у Речнику САНУ, где и део примера наведених уз ово значење носи потенцијал за извођење СИ (РСАНУ XV, s. v. *неки*, 2).

*Дистрибуција значења квантификатора „неки”
на материјалу Дечијег корпуса*

Искази са *неки* ексцерпирани су из *Српског електронског корпуса раног дечијег говора*. Анализа је обухватила говор четворо деце (два дечака и две девојчице) из Београда, на 16 узрасних сегмената од 1;6 до 4;0 године. За испитивање корпуса говора нижих дечијих

⁷ Израел ову употребу назива експламативном (Israel, 1999).

узраста одлучили смо се јер не постоји корпус спонтаног говора за узраст старији од 4;0, али и због тога што је језички узорак коме су деца изложена и у најранијим фазама усвајања језика релевантан извор података о употреби квантификатора *неки*.

Из дечијег корпуса ексцерпирано је 911 примера употребе *неки* у дечијем говору и ГУД-у, а из анализе смо искључили нејасне примере и примере непродуктивног понављања. Коначан број анализираних примера приказује Табела 1.

Табела 1. Апсолутна фреквенца квантификатора *неки* код деце и одраслих у дечијем корпусу.

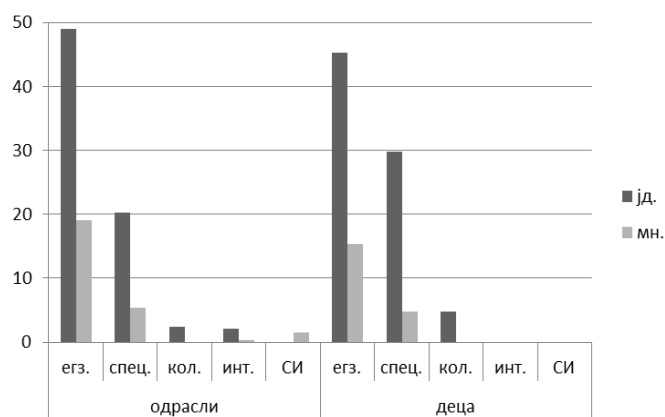
Апсолутна фреквенца	[неки] _{јд.}	[неки] _{мн.}	Укупно
Деца	83	21	104
Одрасли	595	212	807

Примери значења квантификатора „неки”. У дечијем говору и ГУД-у забележени су различити типови значења: егзистенцијално, количинско, псеудоспецифично, интензификаторско и скаларно, а илуструјемо их следећим примерима.

- (8) егзистенцијално (ДЧ1 1;8)
 ДЧ1: Ево га чекић. Хоће ово.
 МАЈ: А је л’ има *неки шраф*?
- (9) количинско (ДВ1 2;0)
 ДВ1: Ту била крака.
 ТАЈ: А то сам ја купио *пре неки дан*, шналицу.
- (10) псеудоспецифично (ДЧ1 2;10)
 ДЧ1: Хоћу *шрафцигер*.
 МАЈ: Нема, Лука, да ти кажем био је *неки мајстор* и однео.
- (11) интензификаторско (ДВ2 2;8)
 МАЈ: Ајде.
 ДД: Нећу.
 МАЈ: Што си ти *неки стидљивко*.
- (12) скаларно (ДЧ1, 3;8)
 ИСТ1: Је л’ знаш слова?
 ИСТ2: Зна *нека*.
 [неки]_{јак}: Зна *нека*, али не сва слова. (СИ)⁸

⁸ Важно је напоменути да наведени исказ није упућен детету, већ другој одраслој особи, али под ГУД-ом подразумевамо целовит језички узорак коме су деца изложена, те су анализирани и искази у којима одрасле особе међусобно комуницирају пред дететом.

Графикон 1 приказује проценат различитих значења квантификатора *неки*, код одраслих и деце. Подаци о апсолутној фреквенци исказа са *неки* наведени су одвојено за одрасле (Табела 2) и децу (Табела 3).

Графикон 1. Процент значења квантификатора *неки* у укупном узорку деце и одраслих.

Табела 2. Апсолутна фреквенца значења квантификатора *неки* у ГУД-у (за појединачну децу из корпуса).

ГУД	Јд.				Мн.					
	Егз.	Спец.	Кол.	Инт.	Егз.	Спец.	Кол.	Инт.	СИ	
ДЧ1	139	41	4	3	60	17	0	2	7	273
ДВ1	91	31	1	4	30	10	0	0	1	168
ДВ2	72	49	7	5	29	8	0	0	1	171
ДЧ2	93	43	7	5	35	9	0	0	3	195
Σ	395	164	19	17	154	44	0	2	12	807

Табела 3. Апсолутна фреквенца значења квантификатора *неки* у говору појединачне деце.

Деца	Јд.				Мн.					
	Егз.	Спец.	Кол.	Инт.	Егз.	Спец.	Кол.	Инт.	СИ	
ДЧ1	32	20	5	0	8	5	0	0	0	70
ДВ1	7	3	0	0	5	0	0	0	0	15
ДВ2	4	4	0	0	3	0	0	0	0	11
ДЧ2	4	4	0	0	0	0	0	0	0	8
Σ	47	31	5	0	16	5	0	0	0	104

У дечијем говору, најранија употреба квантификатора *неки* среће се на различитим узрастима код различите деце. У јединици, *неки* се употребљава раније него у множини: [*неки*]_{јд.}: 2;0, 2;8, 2;10, 3;0,

[неки]_{мн.}: 2;8, 2;10, 3;2. С обзиром на то да *неки* карактерише ретка, нестабилна и спорадична употреба у целокупном узорку дечијег говора, не можемо говорити о развојном тренду у усвајању различитих значења *неки*.

Иако је фреквенца квантификатора *неки* код деце нижа него код одраслих, проценат различитих значења, као и однос броја примера у јединици у односу на примере у множини корелира код деце и одраслих у дечијем окружењу. У погледу категорије броја, употреба *неки* у јединици фреквентнија је него у множини у укупном узорку.

У погледу значења, доминира неодређено значење, пре свега егзистенцијална употреба *неки*. У дечијем говору нема примера интензификаторског и скаларног значења *неки*, док су она у ГУД-у ретка. Регистрована су само три примера недвосмислене употребе *неки* као скаларног квантификатора (када је за дати исказ обавезна скаларна интерпретација, као у (12)), док постоји девет примера у којима је квантификатор *неки* двосмислен, те може добити скаларну интерпретацију, али може бити и неодређено интерпретиран, као у (13).

(13) скаларно[?]

НАД: Хајде ти мени покажи *неке своје играчке*.

[неки]_{слабо}: неке, а можда и све играчке, није важно које

[неки]_{јако}: неке, али не све играчке

Анализа исказа ексцерпираних из дечијег говора и ГУД-а показује да доминирају различити типови нескаларних значења. Добијени резултати на материјалу Дечијег корпуса оповргавају *претпоставку фреквентности* СИ и лексикалистичке теорије, које предвиђају да употреба скаларног израза аутоматски активира СИ. Подаци сугеришу да један од разлога одсуства скаларне интерпретације код деце нижих узраста може бити чињеница да одрасли, када се обраћају деци, квантификатор *неки* не употребљавају скаларно, већ како би изразили различита неодређена значења. Говор упућен деци у том смислу не пружа јасне смернице да се *неки* може интерпретирати скаларно.

С обзиром на то да је говор упућен деци на различитим језичким нивоима увек у спрези са развојем дечијег језика, добијени резултати нису довољни да изведемо закључак да СИ нису фреквентне у језику одраслих, већ се закључак мора ограничити на узорак говора деце и говора који је упућен деци. Из тог разлога одлучили смо да фреквенцу СИ проверимо и на узорку (писаног) језика одраслих који није директно упућен деци, како бисмо добили реалнију слику употребе значења *неки* и прецизније податке о заступљености скаларног значења.

*Дистрибуција значења квантификатора „неки”
на материјалу КССЈ*

Искази са *неки* ексцерпирани су из *Корпуса савременог српског језика*, који обухвата оригиналне и преведене текстове који припадају различитим регистрима. Претрага је вршена помоћу регуларног израза: [nN]ek[i/og/om/im/a/e/oj/u/o/ih]*, са циљем да се обухвате сви облици квантификатора *неки* (два броја, три рода, као и сви падежни облици). Претрага је спроведена у два корака: прва претрага ограничена је на насумично одабране примере (сваки n-ти исказ); међутим, како се показало да је оваква претрага дала готово искључиво примере из дневних новина, додатном претрагом редом су ексцерпирани примери како би узорак укључио и друге регистре, попут књижевних дела и уџбеника. Анализирано је 557 примера, а њихову апсолутну фреквенцу у једнини и множини приказује Табела 4.

Табела 4. Апсолутна фреквенца квантификатора неки у КССЈ.

Апсолутна фреквенца	[неки] _{јд.}	[неки] _{мп.}	Укупно
КССЈ	350	207	557

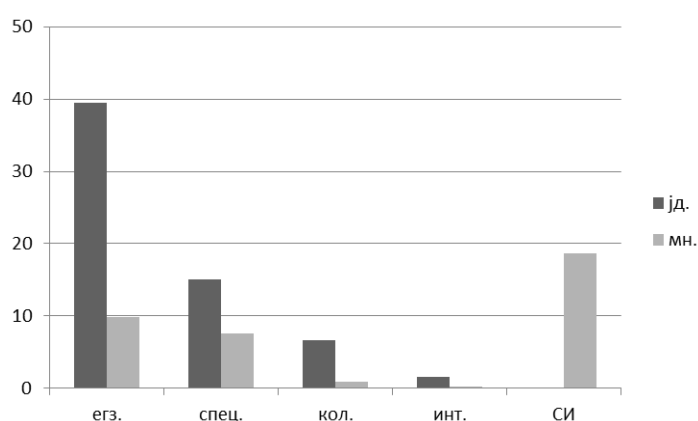
Примери значења квантификатора „неки”. На материјалу КССЈ регистровани су различити типови значења: егзистенцијално, количинско, псеудоспецифично, интензификаторско и скаларно, које илуструјемо следећим примерима.

- (14) егзистенцијално
Размотрите и могућност скраћеног радног времена или *неких других флексибилности* уколико вам сам посао и послодавац то дозвољавају. (*Политика*, 5. 5. 2006)
- (15) количинско
Побегао сам у кукурузе и остао сам тамо *неко време* да се смирим. (*Политика*, 10. 4. 2001)
- (16) псеудоспецифично
Док се око котла са узаврелим бестиљом крећу *неке недорасле девојчице* и момак који га меша, два млада човека разговарају тихо, пушећи. (И. Андрић, *Прича о везировом слону*)
- (17) интензификаторско
Бежи, велим, невољо, још ти само то треба, па да се проврцаш ко онамо *неке!* (М. Настасијевић, *Запис о даровима моје рођаке Марије*)
- (18) скаларно
Ишчезавање биљних врста се у највећем броју случајева не дешава као осмишљена и циљана људска делатност, већ као

последица немара, небриге или непознавања природе и њених законитости. На тај начин су скоро преко ноћи нестале *неке врсте*.

(Р. Јанчић, *Ботаника фармацеутика*)

Као ни у Дечијем корпусу, ни у КССЈ нису сва значења подједнако заступљена. Графикон 2 илуструје проценат различитих значења квантификатора *неки* ексерпираних из КССЈ, док Табела 5 приказује податке о апсолутној фреквенци исказа са *неки*.

Графикон 2. Процент значења квантификатора неки у КССЈ.

Табела 5. Апсолутна фреквенца значења квантификатора неки у КССЈ.

КССЈ	Егз.	Спец.	Кол.	Инт.	СИ
Јд.	220	84	37	9	0
Мн.	55	42	5	1	104

У погледу категорије броја, анализа процената различитих значења показује да је број примера у једнини већи у односу на број примера у множини, што може да отежа приступ скаларној интерпретацији неког исказа. У погледу значења, доминира егзистенцијално значење за примере у једнини (Графикон 2) (податак који је такође у складу са резултатима анализе рађене на Дечијем корпусу). Међутим, у исказима у којима је квантификатор *неки* употребљен у множини доминира скаларно значење (Графикон 2), што је у контрасту са резултатима добијеним анализом дечијег говора и ГУД-а.

Када се сагледа пропорција исказа у којима *неки* може да активира СИ, стиче се утисак да је доминантно значење квантификатора *неки* када је употребљен у множини – управо скаларно значење. Овај податак у складу је са *претпоставком фреквенности*, а у супротности са нашом претпоставком да је одсуство скаларне интерпре-

тације један од узрока развојне асиметрије и нижег процента изведених СИ. Међутим, важно је детаљно сагледати исказе са *неки* који (потенцијално) активирају СИ, како би се утврдило да ли скаларна интерпретација потиче од самог израза *неки* или од неких других језичких или контекстуалних фактора који олакшавају приступ скаларној интерпретацији.

Скаларна значења

Важно је имати на уму да смо под скаларним значењем, осим примера који недвосмислено активирају СИ (уп. пример (18)), подразумевали и оне исказе у којима квантификатор *неки* може добити скаларну интерпретацију, али може бити и другачије интерпретиран. Од укупно 104 примера која смо окарактерисали као скаларну употребу, 29 примера представљају овакав случај: у контексту анализираних примера *неки* може, али не мора добити скаларну интерпретацију, као у (19). Сâм контекст у коме је дати исказ употребљен није довољан да се разреши вишезначност.

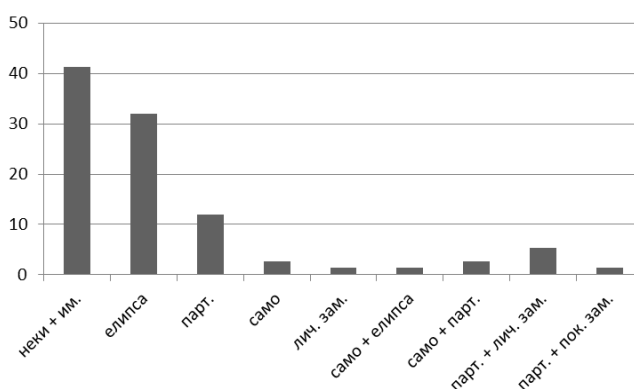
(19) скаларно[?]

На конференцији за штампу су вас *неки учесници* оптуживали да вам је плаћено да бисте дошли у Будву? (Свет 211)

[неки]_{слабо}: неки, а можда и сви учесници; није важно који; не знамо који

[неки]_{јако}: неки, али не сви учесници

Без обзира на то што постоје двосмислени примери, из КССЈ су ескерпирани и примери различитих израза са *неки* који недвосмислено доводе до генерисања СИ (укупно је 75 оваквих примера), а њихов проценат у односу на тип конструкције у којој је *неки* употребљено приказује Графикон 3.

Графикон 3. Процент конструкција са квантификатором *неки* које активирају СИ.

Наиме, пример (18) илуструје случајеве у којима употребљена квантификована номинална фраза са непартитивним *неки* недвосмислено генерише СИ за дати исказ. Иако се ради о типу конструкције у којој *неки*, изоловано од контекста, може бити двозначно интерпретирано (слабо и јако), ексцерпирани примери употребљени су у таквом контексту да је једино могуће читање које исказ са *неки* носи – јака, пропорционална интерпретација, која доводи до генерисања СИ. Укупан број оваквих примера је 31 (41,3%).

Међутим, у КССЈ регистровани су и примери у којима је приступ скаларној интерпретацији омогућен захваљујући употреби појединих језичких елемената који омогућавају да се референт на који се номинална фраза односи интерпретира као део ширег, већ познатог скупа, чиме се искључује нескаларна интерпретација израза. Осим партитивне конструкције (пример (20)), ову улогу имају и други типови конструкција: елипса захтева да елидирани део номиналне фразе буде већ споменут (пример (21)); употреба личне заменице захтева да је номинални референт на који упућује претходно познат у дискурсу (пример (22)); употреба фокусне партикуле *само* уз квантификатор *неки* (пример (23)) омогућава да се квантификовани номинални израз јаче одреди као део веће целине (*само су нека питања, а има их више*), док показна заменица (пример (24)) упућује на већ познати појам. Приступ скаларној интерпретацији омогућен је и комбинацијом неких од наведених фактора.⁹

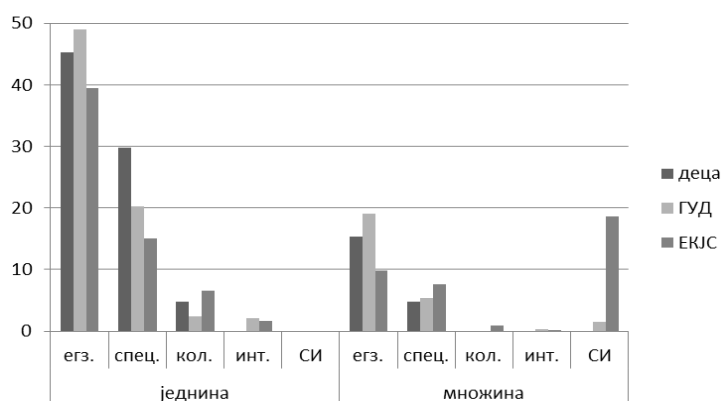
- (20) партитивност
Управо је у „Службеном гласнику” објављена и њена књига разговора „Изненадни блесак” са неким од најважнијих интелектуалаца нашег доба.
(*Политика*, 30. 5. 2009)
- (21) елипса
Осим те утакмице са Барселоном, били смо у игри на осталима које смо изгубили у Евролиги, *неке* је одлучивао један кош.
(*Политика*, 19. 12. 2007)
- (22) лична заменица
Нове биотехнологије [...] повлаче не само питање технолошких могућности, већ и низ етичких проблема. *Неке међу њима* заправо и нису потпуно нове, него су већ неко време реалност.
(*Политика*, 27. 9. 2010)

⁹ Треба напоменути да део примера наведених у Речнику САНУ под значењем *понеки, покоји, поједини* илуструје елипсу (пр. 1) и употребу заменичког референта (пр. 3) – (РСАНУ XV, s. v. *неки*, 2).

- (23) партикула *само*
 [...] разлике у начину обављања литургије, затегнути односи између екумениста [...] и њихових противника [...] – *само су нека питања* која у последње време раздиру јединство српских црквених великодостојника.
 (www.rts.rs. 14. 12. 2008)
- (24) показна заменица
Неки од ових дењкова биће склоњени у војничке касарне [...] (Ј. Потоцки, *Рукопис нађен у Сарагоси*)

ДИСКУСИЈА

Када се упореде резултати анализе на материјалу Дечијег корпуса и КССЈ (Графикон 4), примећује се да су различита некаларна значења у готово подједнакој мери заступљена. Међутим, разлика између Дечијег корпуса и КССЈ примећује се код скаларног значења. У дечијем говору скаларног значења нема, у ГУД-у је ретко, док се искази са *неки* у КССЈ могу скаларно интерпретирати у већој мери.

Графикон 4. Процент значења квантификатора неки у дечијем говору, ГУД-у и писаном језику одраслих (КССЈ).

Наведени подаци намећу следеће закључке:

а) Скаларно значење није присутно у дечијем говору, што је и очекивано с обзиром на то да су Дечијим корпусом обухваћени узрасти до 4 године, на којима деца још увек нису овладали свим елементима семантике и синтаксе језика који усвајају, а у фази су развоја прагматичких вештина.

б) Говор одраслих када је упућен деци не нуди директне смернице да искази са *неки* могу имати и скаларну интерпретацију. Из ГУД-а изостају не само примери недвосмислене скаларне употребе

већ и примери у којима би *неки* добило скаларну интерпретацију услед употребе партитива, елипсе, заменичког референта или партикуле *само*. Овим резултатом оповргава се *претпоставка фреквенности* када је реч о говору упућеном деци.

в) Језик одраслих, у писаној форми, садржи примере скаларног значења, али скаларна интерпретација не проистиче искључиво из употребе квантификатора *неки*, већ је помогнута одговарајућим језичким факторима који обезбеђују одговарајући домен рестрикције номиналног израза.

Наведени резултати у складу су са идејом да СИ не треба посматрати искључиво као категорички феномен, у смислу да употреба скаларног израза резултира извођењем или неизвођењем СИ, већ као пробабилистички феномен – зависан од вероватноће да се за дати скаларни израз изведе СИ (Degen, 2013). СИ су контекстуално условљене и у анализи увек треба имати на уму различите чиниоце који олакшавају приступ СИ. Наиме, све више савремених студија у овом домену дизајнирано је управо из угла пробабилистичких теорија (в. Franke, 2009; Russell 2012). Наведени приступи претпостављају висок степен контекстуалне зависности СИ. Тако Дегенова, развијајући *приступ заснован на ограничењима (контекста)* (енгл. *Constraint-Based Account*), наводи да саговорник верује да говорник намерава да пренесе имплицирано значење у одређеном степену, пре него да говорник категорички има или нема намеру да пренесе имплицирано значење (Degen, 2013, стр. 13). Извођење СИ омогућено је захваљујући сложеној интеракцији бројних контекстуалних фактора.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Рад се бави дистрибуцијом значења квантификатора *неки* на материјалу дечијег говора и говора упућеног деци, као и савременог писаног српског језика. У корпусима су регистрована различита значења *неки*: егзистенцијално, количинско, псеудоспецифично, интензификаторско и скаларно, али се проценат њихове употребе разликује међу корпусима. Проверавајући *претпоставку фреквенности* лексикалистичких приступа скаларним импликатурама, истраживање је показало да СИ нису високо фреквентне у спонтаној говорној комуникацији, те да су у писаној комуникацији потпомогнуте бројним контекстуалним факторима.

Како у области усвајања језика тако и у широј лингвистичкој, филозофској и психолошкој литератури, дебата о природи процеса извођења скаларних импликатура још увек је без коначних закључака. Резултати нашег истраживања указују на улогу конкретних језичких фактора који утичу на интерпретацију скаларних израза, односно олакшавају приступ скаларној интерпретацији квантификатора *неки*, попут елипсе, партитивности, употребе заменичког референта

или фокусне партикуле *само*, чији би утицај требало детаљније испитати у будућим истраживањима.

Сматрамо да узрок потешкоћа које деца предшколског или раног школског узраста испољавају у процесу извођења СИ треба тражити и у ниској фреквенци скаларног значења у спонтаној комуникацији, као и да процес развоја скаларних импликатура код деце треба узети у обзир у успостављању развојних норми у домену семантичког и прагматичког развоја.

ЛИТЕРАТУРА

Корпуси:

- Andelković, D., Ševa, N., & Moskovljević, J. (2001). *Srpski elektronski korpus ranog dečjeg govora* [Serbian electronic corpus of early child language]. Beograd: Laboratorija za eksperimentalnu psihologiju Filozofskog fakulteta, Katedra za opštu lingvistiku Filološkog fakulteta. Доступно на: <http://childes.talkbank.org/access/Slavic/Serbian/SCECL.html>
- MacWhinney, B. (2000). *The CHILDES project (3rd ed.) Volume II: Tools for analyzing talk: The Database*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Korpus savremenog srpskog jezika* [Corpus of contemporary Serbian language]. Matematički fakultet Univerziteta u Beogradu. Доступно на: <http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/>

Речници:

- РМС – (2007). *Речник српскога језика* [Dictionary of Serbian language]. Нови Сад: Матица српска.
- РСАНУ – *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* [Dictionary of Serbo-Croatian literary language and vernacular]. Том XV. Београд: Српска академија наука и уметности.
- Мирлић, М. (2016). *Усвајање скаларних импликатура у српском језику: семантички, прагматички и синтаксички угао* [The acquisition of scalar implicatures in Serbian: semantic, pragmatic and syntactic approach]. Докторска дисертација. Филозофски факултет Универзитета у Нишу. Доступно на: <https://fedora.ni.ac.rs/fedora/get/o:1149/bdef:Content/get>
- Младеновић, Б. *Квантификација и егзистенција. Проблеми егзистенцијалне квантификације у српском и енглеском језику* [Quantification and existence. Problems of existential quantification in Serbian and English]. Докторска дисертација. Филолошки факултет Универзитета у Београду. Доступно на: <http://nardus.mfn.gov.rs/bitstream/handle/123456789/8616/Disertacija.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Пипер, П. (1980). О типовима квантификатора у српскохрватском језику [On the types of quantifiers in Serbo-Croatian]. *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 11(2), 93–103.
- Пипер, П., Антонић, И., Ружић, В., Танасић, С., Поповић, Љ., & Тошовић, Б. (2005). *Синтакса савременог српског језика* [Syntax of contemporary Serbian]. Београд: Београдска књига, Институт за српски језик САНУ.
- Станојчић, Ж., Поповић, Љ. (2012). *Грамматика српскога језика* [Grammar of Serbian]. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

- Arsenijević, B. (2017). Atypical demonstratives in an articleless language. In Coniglio, M., Schlachter, E., & Veenstra, T. (Eds.), *Demonstratives: syntax, semantics and typology* (pp. 161–196). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Barner, D., Brooks, N., & Bale, A. (2011). Accessing the unsaid: The role of scalar alternatives in children's pragmatic inferences. *Cognition*, 118(1), 84–93. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2010.10.010>
- Barner, D., Bachrach, A. (2010). Inference and exact numerical representation in early language development. *Cognitive Psychology*, 60(1), 40–62.
- Barwise, J., Cooper, R. (1981). Generalized Quantifiers and Natural Language. *Linguistics and Philosophy*, 4, 159–219.
- Breheny, R., Katsos, N., & Williams, J. (2006). Are generalized scalar implicatures generated by default? An on-line investigation into the role of context in generating pragmatic inferences. *Cognition*, 100(3), 434–463. <https://doi.org/10.1016/j.cognition.2005.07.003>
- Chierchia, G., Crain, S., Guasti, M. T., Gualmini, A., & Meroni, L. (2001). The Acquisition of Disjunction: Evidence for a Grammatical View of Scalar Inferences. In: Do, A.H.J, Domínguez, L., & Johansen, A. (Eds.), *Proceedings of the 25th Annual Boston University Conference on Language Development* (pp. 157–168). Somerville: Cascadilla Press.
- Degen, J. (2013). *Alternatives in Pragmatic Reasoning*. Unpublished doctoral dissertation. University of Rochester, New York. Retrieved from: <https://urresearch.rochester.edu/fileDownloadForInstitutionalItem.action?itemId=28156&itemFileId=143071>
- Etxeberria, U., Giannakidou, A. (2010). Contextual domain restriction, familiarity and definiteness: A cross-linguistic perspective. In: Recanati, F., Stojanović, I., & Villanueva, N. (Eds.), *Context-Dependence, Perspective and Relativity*. Mouton de Gruyter.
- Franke, M. (2009). *Signal to act: Game theory in pragmatics*. Unpublished doctoral dissertation, Universiteit van Amsterdam.
- Geurts, B. (2011). *Quantity Implicatures*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Guasti, M. T., Chierchia, G., Crain, S., Foppolo, F., Gualmini, A., & Meroni, L. (2005). Why children and adults sometimes (but not always) compute implicatures. *Language and Cognitive Processes*, 20(5), 667–696.
- Heim, I. (1982). *The Semantics of Definite and Indefinite Noun Phrases*. Unpublished doctoral dissertation. University of Massachusetts at Amherst. Retrieved from: <http://semarch.linguistics.fas.nyu.edu/Archive/jA2YTJmN/Heim%20Dissertation%20with%20Hyperlinks.pdf>
- Horn, L. (2004). Implicature. In: Horn, L., & Ward, G. (Eds.), *The Handbook of Pragmatics*, (pp. 3–28). Blackwell Publishing Ltd.
- Huang, Y. T., Snedeker, J. (2009). Online interpretation of scalar quantifiers: insight into the semantics-pragmatics interface. *Cognitive Psychology*, 58(3), 376–415. <https://doi.org/10.1016/j.cogpsych.2008.09.001>
- Israel, M. (1999). *Some* and the pragmatics of indefinite construal. In: *Proceedings of the Berkeley Linguistics Society* 25, (pp.169–182).
- Katsos, N. et al. 2016. Cross-linguistic patterns in the acquisition of quantifiers. *PNAS* 133(33), 9244–9249. doi: 10.1073/pnas.1601341113
- Levinson, S. (2000). *Presumptive Meanings – The Theory of Generalized Conversational Implicature*. The MIT Press.
- Milsark, G. (1977). Toward an explanation of certain peculiarities of the existential construction in English. *Linguistic Analysis*, 3, 1–29.
- Mostowski, A. (1957). On a Generalization of Quantifiers. *Fundamenta Mathematica*, 44, 12–36.

- Noveck, I. (2001). When Children are More Logical than Adults: Experimental Investigations of Scalar Implicature. *Cognition*, 78(2), 165–188. [https://doi.org/10.1016/S0010-0277\(00\)00114-1](https://doi.org/10.1016/S0010-0277(00)00114-1)
- Papafragou, A., Musolino, J. (2003). Scalar Implicatures: Experiments at the Semantics/Pragmatics Interface. *Cognition*, 86, 253–282.
- Russell, B. (2006). Against Grammatical Computation of Scalar Implicatures. *Journal of Semantics*, 23, 361–382.
- Von Fintel, K. (1994). *Restrictions on Quantifier Domains*. Unpublished doctoral dissertation, University of Massachusetts. Retrieved from: <http://semarch.linguistics.fas.nyu.edu/Archive/jA3N2IwN/fintel-1994-thesis.pdf>
- Warfel, S. L. (1972). Some, Preference, and Description. In Battle, J. H., Schweitzer, J. (Eds.) *Mid-America Linguistics Conference Papers* (crp. 41–49). Stillwater: Oklahoma State University.

DISTRIBUTION OF MEANINGS OF THE QUANTIFIER *NEKI* 'SOME' IN SERBIAN: CORPUS-BASED ANALYSIS

Mirjana Mirić

Institute for Balkan Studies SASA, Belgrade, Serbia

Summary

The paper deals with the distribution of meanings of the Serbian quantifier *neki* 'some'. The quantifier *some* is typically assumed to form a scale of informativness with the stronger scalemate *all* <some, all>, based on the notion of entailment. Under its lower-bound interpretation, the quantifier *some* means *some*, and *possibly all*, whereas under its upper-bound interpretation, it means *some*, but *not all* – a meaning component usually called scalar implicature (SI). According to lexicalist approaches to SIs, the use of the quantifier *some* often triggers scalar implicatures (Frequency Assumption), whereas contextualist approaches claim that SIs must be strengthened in the context.

Our aim to test the implicit Frequency Assumption was motivated by the fact that in Serbian, due to the lack of articles, the quantifier *neki* 'some' often bears indefinite meaning, decreasing the possibility of a speaker to generate SI. We hypothesize the low frequency of scalar meaning in the language input and further assume that it can be considered as one of the main reasons for developmental asymmetry reported in previous empirical research.

The material for the study was excerpted from the *Serbian electronic corpus of early child language* and *Corpus of contemporary Serbian language* and contains over 1500 utterances. The analysis of the distribution of meanings shows high dominance of different types of non-scalar meanings (existential, quantitative, presumptive, exclamative). In child speech there are no instances of scalar meaning, whereas in the child directed speech they are extremely rare. These findings suggest that one of the possible reasons for the empirically verified developmental asymmetry might be the low frequency of scalar meaning in the language input. In the written language of adults there is a higher proportion of utterances bearing the potential to derive SIs. However, scalar interpretation is strengthened by contextual factors, such as the use of the partitive construction, ellipsis, focus sensitive particle *samo* 'only', and referential pronouns.

The overall analysis suggests that SIs should not be treated as categorical, but rather a probabilistic phenomenon, which further supports contextualist approaches.